

Fråga bl.a. om val av familjehem för en tvåårig flicka vars mor hade dömts till ett långvarigt fängelsestraff och som efter att ha avtjänat straffet skulle utvisas ur landet med förbud utan tidsbegränsning att återvända hit.

AA, född 1991, är dotter till tanzaniska medborgaren BB

BB kom tillsammans med AA till Sverige i april 1993. BB greps den 11 juni 1993 och dömdes i november samma år för grovt narkotikabrott till 12 års fängelse. I domen förordnades vidare att BB efter avtjänat straff skulle utvisas ur landet med förbud utan tidsbegränsning att återvända hit. BB har avtjänat huvuddelen av fängelsestraffet vid kriminalvårdsanstalten Hinseberg men är sedan i maj 2000 intagen på Färingsöanstalten på Ekerö.

AA, som i juli 1993 placerades i jourhem med stöd av socialtjänstlagen (1980:620), flyttades i december samma år till ett familjehem i Ekerö kommun. Hon har vistats där alltsedan dess.

Socialnämndens i Ekerö kommun arbetsutskott beslutade den 16 januari 2001 att hos tingsrätten ansöka om att vårdnaden om AA skall överflyttas till familjehemsföräldrarna.

CC, som är fängelsepastor vid kriminalvårdsanstalten Hinseberg, klagade i en anmälan till JO i olika avseenden på hur socialförvaltningen i Ekerö kommun hanterat ärendet rörande AA. Han ifrågasatte bl.a. vilka överväganden som gjordes inför placeringen av AA i familjehemmet och anförde att förvaltningen inte i tillräcklig utsträckning informerat BB om de bindningar som kan komma att uppstå mellan AA och familjehemsföräldrarna och som mer eller mindre omöjliggör för AA att återvända till Afrika tillsammans med sin mor när modern avtjänat sitt straff. CC anförde vidare att förvaltningen inte agerat tillräckligt tydligt för att få umgänget mellan BB och AA att fungera och att förvaltningen, bl.a. beroende på språksvårigheter, brustit i sin skyldighet att hålla BB informerad i fråga om angelägenheter som rört AA.

Anmälan remitterades till Socialnämnden i Ekerö kommun för utredning och yttrande. I remissen angavs att utredningen skulle belysa även vilka överväganden

som gjordes vid placeringen av AA i det ifrågavarande familjehemmet och hur nämnden under vårdtiden verkat för att bl.a. upprätthålla AA:s kontakt med sin mor. Nämndens individuetskott överlämnade som sitt remissvar en av 1:e socialsekreteraren DD och socialsekreteraren EE upprättad tjänsteskrivelse, vari anfördes bl.a. följande.

Bakgrund

BB kom till Sverige i slutet av april månad 1993 tillsammans med sin dotter AA, född 1991, på turistvisum. Hon greps på Arlanda flygplats 1993-06-11 och dömdes i november 1993 för narkotikabrott till 12 års fängelse samt utvisning på livstid. BB placerades tillsammans med dottern AA på Färingsöanstalten i Ekerö kommun varvid socialförvaltningen fick kontakt.

Situationen för AA som var två år blev ohållbar. BB uppgav att hon har fyra barn som bor i Nairobi, Kenya. BB uppgav att hon hade dubbel bosättning dels i Bukoba Tanzania, dels i Kenya. Någon kontakt med AA:s biologiska pappa fanns inte och ingen annan släkting kunde ta hand om dottern, enligt BB. Socialförvaltningen försökte genom omfattande kontakter med ambassaden i Dar Es Salaam i Tanzania få kontakt med eventuella släktingar men dessa efterforskningar ledde ingenstans.

1993-07-16 placerades AA via Klingsta spädbarnshem i ett jourhem i Upplands Väsby, enligt 6 § SOL. Jourhemmet besökte BB på Kronobergshäktet var fjortonde dag tillsammans med AA.

När BB i början av november 1993 dömdes till 12 års fängelse för narkotikabrott och livstids utvisning hade socialförvaltningen att ta ställning till en långsiktig planering för AA. BB önskade att AA skulle placeras i Sverige då inga anhöriga, enligt henne, fanns i Kenya eller Tanzania som kunde ta hand om AA. Mamman önskade att familjehemmet skulle vara intresserat av afrikansk kultur och att hon regelbundet fick träffa dottern.

1993-12-20 placerades AA i ett familjehem i Ekerö kommun. Familjen hade tidigare erfarenhet av familjehemsplaceringar och behandlingsarbete. De var intresserade av afrikansk kultur och hade flera afrikanska vänner. BB:s intention var att AA skulle följa med henne till Afrika efter avtjänat fängelsestraff. Socialförvaltningen hade i det läget ingen annan uppfattning än mamman.

Familjehemmet var väl införstått i vårdplaneringen som innebar att AA skulle ha en regelbunden kontakt med sin biologiska mamma samt att den övergripande planeringen var att AA skulle återvända med sin mamma till sitt hemland. BB ville försöka lära sig svenska och AA skulle uppmuntras att lära sig swahili genom att familjehemmets vänner kunde swahili.

Familjehemmet besökte BB på Kronobergshäktet var fjortonde dag tillsammans med AA. BB överflyttades till kriminalvårdsanstalten Hinseberg 1994. BB beviljades inte permissioner. Familjehemmet tillsammans med AA besökte mamman på Hinseberg var tredje vecka. Ett familjehem som utretts och bodde närmare Hinseberg blev inte godkänt.

Familjehemmets långa resväg för umgänget mellan mamma och dotter fick till följd att familjehemmet ibland övernattade på hotell i Frövi för att slippa åka fram och tillbaka samma dag. Det innebar att BB ibland fick besök av sin dotter två dagar i rad. Umgängesresorna var tredje vecka ändrades till en gång per månad p g a avståndet, vilket BB var införstådd med och accepterade.

Under 1994 och 1995 fungerade umgänget regelbundet cirka en gång per månad. Ibland uppstod konflikter vid besöken hos BB på Hinseberg p g a att AA föredrog att sitta hos familjehemsmamman samt omkring AA:s klädsel. BB reagerade med att bli ledsen och arg. Dessa konflikter reddes dock alltid ut innan familjehemsmamman och AA lämnade BB.

Under 1996 hade AA, som då var fem år, lättare att hantera situationen med två mammor i rummet. Vid ett besök hos BB i mars 1997 på Hinseberg blev BB arg på

sin dotter och skällde på henne. AA blev ledsen och var mycket uppriven. Familjehems mamman hjälpte mamman och AA att bli sams innan man åkte. AA visade tecken på att må dåligt framförallt på kvällar och nätter vid denna tidpunkt.

Under hösten 1997 reagerade AA med att sova dåligt inför besöken hos mamman och uttalade till familjehemsföräldrarna att hon inte ville åka. Familjehemmet vände sig till PBU, Kungsholmen för att få hjälp med AA:s beteende. I mitten av december 1997 skulle familjehemmet och AA besöka BB på Hinseberg. Kvällen innan fick AA ett sammanbrott. Hon blev panikslagen, hörde röster och såg spöken, enligt familjehemsföräldrarna. Dagen efter åkte familjehems mamman med AA i bil till Örebro men tvingades att vända på vägen då AA klagade på magont, mådde dåligt och kräktes.

PBU Kungsholmen rekommenderade att AA under en period behövde knyta an till familjehemmet ordentligt och känna trygghet innan besöken med BB återupptogs. Detta delgavs BB vid ett möte på Hinseberg 1998-01-29 tillsammans med familjehemssekreterare FF samt tolk. Hon var ledsen men förstod att dottern inte mådde bra och accepterade ett uppehåll i umgänget med dottern under en period av fyra månader.

AA:s beteende accelererade under januari–februari 1998. Hon hade ångestattacker och var tröstlös. En inläggning på Karolinska sjukhuset diskuterades men kom ej till stånd på grund av platsbrist. Kungsholmen PBU rekommenderade familjehemmet att söka läkarkontakt på Danderyds sjukhus för AA, som blev ordinerad lugnande medicin för att kunna sova.

Under våren hade familjehemmet kontakt med BB per telefon och med brev för att informera om hur AA mådde. Under sommaren 1998 träffade psykolog GG på Kungsholmen PBU AA ett antal gånger för att utreda hur hon mådde. BB informerades via tolk om att detta skedde. Hon uttalade stor frustration över att ej få träffa sin dotter.

BB:s kontaktperson på Hinsebergs fängelse bedömde att BB skulle komma att få permission och att umgänget på så sätt ska kunna underlättas om mor och dotter kunde träffas utanför fängelset. Socialförvaltningen genom handläggande socialsekreterare undersökte möjligheten av att BB förflyttades till en anstalt närmare Ekerö. Enligt kriminalvården var detta inte möjligt p g a straffets längd.

I mitten av augusti 1998 besökte socialsekreteraren BB på Hinseberg och hon informerades om att AA inte mådde bra och att umgänge mellan BB och dottern inte var möjligt att genomföra. BB sade sig förstå att AA hade det svårt p g a lojalitetskonflikten men att hon ville träffa sin flicka och oroade sig för hur det skulle lösas för AA när hon skulle frigges. Hon funderade över vilket som skulle vara den bästa lösningen för AA. Hon kände sig ambivalent till om dottern skulle vara kvar i Sverige eller ej.

Hösten 1998 sov AA dåligt och hade tankar om att hon skulle dö, enligt familjehemsföräldrarna. I december hade hon stark ångest och fick medicin för att kunna sova.

I början av 1999 började AA i en grupp för familjehemsplacerade barn på Erstastiftelsen. Hon började så smått att bearbeta och må bättre.

I mars informeras BB om AA:s situation av socialsekreterare EE och HH samt tolk. Kriminalvården bedömde att det nu var möjligt med permissioner för BB för umgänge med dottern. BB uttalade att hon misstänkte att familjehemmet inte ville att umgänget skulle komma till stånd. Socialsekreteraren informerade BB om att det under dåvarande omständigheter inte var möjligt att tvinga AA till umgänge.

Under sommaren 1999 gjordes ett försök att AA skulle träffa sin mamma i en lägenhet i Ekerö. Detta för att underlätta umgänget genom byte av miljö. AA mådde bättre efter samtalen i barngruppen som avslutats. AA ville själv helst åka och träffa mamman på fängelset. När tidpunkten för umgänget närmade sig fick hon panikattacker, sömnproblem och ville inte leva. Umgänget kom inte till stånd och skälet klargjordes ordentligt av socialsekreteraren för BB samt även genom att personalen på Hinseberg hjälpte till att förklara situationen.

Familjehemmet hade återigen tagit kontakt med Kungsholmen PBU för att få handledning i den uppkomna situationen. PBU poängterade vikten av att AA:s behov bäst kunde tillgodoses genom att trygga henne i att få stanna i familjehemmet då hon knutit an till dem.

AA:s förhållanden i dagsläget

Vid ett möte i november 1999, då även prästen på Hinseberg CC deltog, pratade socialförvaltningen med BB genom tolk om att PBU hade gjort bedömningen om att AA bör tryggas i att få stanna hos familjehemmet och att umgänge inte kan komma till stånd förrän AA känner sig trygg. Kritik riktades då mot att BB inte varit delaktig i utredningen och att hennes åsikter inte kommit till tals.

Med anledning av denna kritik beslutades att skriva en remiss till Karolinska sjukhuset, barnpsykiatriska avdelningen med följande frågor:

1. Går det att få till stånd ett umgänge mellan mamma och dotter och hur ska detta ske?
2. Hur mår AA psykiskt av den situation hon befinner sig i?
3. Hur tillgodoses AA:s behov i kontakten och i umgänget med mamman?
4. Hur ser anknytningen ut?

Under våren fick BB per brev och telefon information om AA och hennes vardag.

Utredningen gjordes av Karolinska sjukhuset under maj–juni 2000 och resulterade i bilagda svar där man konstaterade att en vårdnadsöverflyttning till familjehemmet rekommenderas. Se bilaga avseende läkarintyg 2000-08-31. (Bilagan här utelämnad; JO:s anm.)

BB flyttades i maj 2000 till Färingsöanstalten för att underlätta umgänget med sin dotter. AA har träffat mamman vid ett tillfälle i juni 2000 och reagerade mycket negativt då hon fick veta att mamman befann sig på Färingsöanstalten. Hon kände sig rädd och ville inte träffa mamman. Till situationen hör att AA:s skola ligger i nära anslutning till Färingsöanstalten.

Under sommaren 2000 i samband med att familjehemmet ansökte om främlingspass för AA visade det sig på skattemyndigheten att BB inte är registrerad som vårdnadshavare. Detta utreds för närvarande genom skattemyndigheten.

I CC:s skrivelse framgår att undertecknad, EE inte har delgett BB material från PBU. Detta material har muntligen redovisats med tolk vid besök på Hinseberg. Samtal med BB personligen har alltid förts tillsammans med tolk utom vid något tillfälle då tolk uteblev.

Vid mötet i november 1999 blev det känt för socialförvaltningen att restriktionerna kring BB:s permission hade lättats och att det var möjligt för henne att göra besök utanför fängelset i frågor rörande umgänget med dottern. Detta har tidigare varit omöjligt. Av denna anledning har det varit svårt att föreslå en fungerande kontakt med PBU eller barnpsykiatrisk klinik.

Familjehemmets inställning har, under de år som AA varit placerad, varit att det är viktigt att upprätthålla en god kontakt med BB och har informerat henne med brev och telefonsamtal för att tala om hur AA mår även under de åren då de inte träffades. Familjehemmet och BB hade under de första åren en varm och tät kontakt och BB har sagt att familjehemmet var som hennes egen familj. Allteftersom AA har mått allt sämre och umgänge inte har kunnat ske har också kontakten försämrats på det sätt att BB känner en stor frustration av att inte träffa sin dotter. Brev som handlar om dop och svenskt medborgarskap för AA som CC omnämner i sin skrivelse har familjehemmet skickat utan samråd med handläggaren.

I somras hade familjehemmet planer på att fara utomlands och då AA inte klarar av att bo hos någon annan en längre tid måste hon följa med dem. De försökte få BB, att skriva på främlingspass men BB vägrade. Socialtjänstens intentioner har från början varit att det ska vara en kontinuerlig kontakt mellan mor och barn. Även familjehemmet var inställt på detta. På grund av händelserna som började under hösten 1997 då AA börjar må psykiskt dåligt har den ursprungliga planeringen inte kunnat följas. I den situation som nu råder mår alla parter dåligt. Socialförvaltningen

har satt barnets bästa i främsta rummet vilket styrks av Karolinska sjukhusets utlåtande.

CC yttrade sig över nämndens remissvar.

I ett beslut den 22 januari 2001 anförde *JO André* följande.

JO skall enligt de regler som gäller för JO:s verksamhet normalt inte utreda händelser eller förhållanden som ligger mer än två år tillbaka i tiden om det inte finns särskilda skäl för det. Familjehemsplaceringen av AA ägde rum redan i december 1993. Jag har emellertid funnit särskilda skäl föreligga att med frångående av huvudregeln utvidga min granskning till att avse även socialnämndens val av familjehem för AA och hur nämnden under de gångna åren verkat för ett väl fungerande umgänge mellan AA och hennes mor.

Under den första tiden efter det att BB hade gripits vistades AA hos sin mor på kriminalvårdsanstalten Färingsö i Ekerö kommun. När detta inte längre var möjligt hade socialnämnden att ordna för AA:s omvårdnad.

Det är en grannlaga uppgift för socialtjänsten att föranstalta om hur ett barn skall tas om hand under den tid som dess förälder avtjänar ett långt fängelsestraff, inte minst när föräldern efter verkställigheten skall utvisas ur landet. Socialtjänsten ställs här inför stora svårigheter när det gäller att planera barnets framtid och det är i huvudsak två alternativa möjligheter som därvid står till buds. En möjlighet är att i samråd med föräldern låta någon släkting eller annan i hemlandet ta hand om barnet. Om en sådan lösning inte är möjlig eller lämplig måste barnet placeras i ett familjehem här i landet under föräldrarnas straffverkställighet. Det förtjänar därvid att påpekas att det inte är möjligt att med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU, placera barnet utomlands.

Oavsett vilket alternativ som nämnden väljer inverkar det i stor utsträckning på barnets möjlighet till kontakt med föräldern. Om barnet tas om hand av någon närstående i hemlandet innebär det i praktiken ofta att kontakten mellan barnet och föräldern avbryts under lång tid. Om barnet i stället vistas här i landet finns visserligen möjlighet till umgänge med föräldern under dennes straffverkställighet. I realiteten är emellertid möjligheten till en normal kontakt begränsad, bl.a. med hänsyn till de restriktioner som gäller inom kriminalvården för intagna som skall utvisas efter avtjänat straff, se KVVFS 2000:7. Dessa restriktioner utesluter i många fall ett annat umgänge än det som kan äga rum i de besöksutrymmen som finns tillgängliga på respektive kriminalvårdsanstalt. Om kontakten mellan föräldern och barnet varit bristfällig kan det självfallet uppstå svårigheter om föräldern vill ta med sig barnet tillbaka till hemlandet vid utvisningen.

Av utredningen framgår att socialförvaltningen hade kontakter med den svenska ambassaden i Dar Es Salaam i Tanzania i syfte att få kontakt med eventuella släktingar till AA men att dessa efterforskningar inte gav något resultat. Jag har också kunnat konstatera att placeringen av AA skedde i enlighet med BB:s begäran och med beaktande av hennes önskemål att familjehemsföräldrarna skulle vara intresserade av afrikansk kultur. Detta står väl i överensstämmelse med vad JO

tidigare uttalat att man vid placering av barn bör ha som utgångspunkt att barnet skall få behålla kontakten med sitt kulturella ursprung, se JO:s ämbetsberättelse 1989/90 s. 231 och 1998/99 s. 286. Förvaltningens agerande i denna del ger inte anledning till någon kritik från min sida.

Umgänget mellan BB och AA synes under de första åren efter placeringen ha fungerat så tillfredsställande som kan förväntas med beaktande av den förhandenvarande situationen. Från och med hösten 1997 har emellertid umgänget mellan dem försämrats. Såvitt framkommit har detta mer eller mindre uteslutande haft sin grund i AA:s sviktande psykiska hälsa. Det är självfallet mycket olyckligt att kontakten mellan BB och AA försämrats i så väsentlig grad. Den gjorda utredningen ger emellertid inte något belägg för att kritisera förvaltningens handläggning av umgängesfrågan.

Frågan om hur man skall komma till rätta med de problem som kan uppstå vid långvariga familjehemsplaceringar har varit föremål för övervägande i LVU-utredningens betänkande Omhändertagen Samhällets ansvar för utsatta barn och ungdomar (SOU 2000:77). Jag kommer att till mitt yttrande över betänkandet, dnr 3580-2000, foga en kopia av detta beslut för att ytterligare belysa de komplikationer som kan uppkomma i dessa sammanhang.

Det kan nämnas att Socialstyrelsen och Kriminalvårdsstyrelsen hösten 1997 fick ett gemensamt uppdrag att se över förhållandena för barn vars föräldrar är intagna i häkte eller anstalt inom kriminalvården, vilket uppdrag under hösten 1998 utvidgades att även innefatta en översyn av familjehemmens roll för barn vars föräldrar är frihetsberövade. Uppdraget har redovisats i rapporten "Barn med frihetsberövade föräldrar".

Vad CC anfört i övrigt föranleder inte någon åtgärd eller ytterligare uttalande från min sida.